

KAKVOĆA POTPUNIH KRMNIH SMJESA ZA PASTRVE U RIBOGOJILIŠTIMA BOSNE I HERCEGOVINE

COMPLETE FEED MIXES QUALITY FOR TROUT BREEDING IN BOSNIA AND HERZEGOVINA

Fahira Alibegović-Zečić, Ć. Crnkić, Slavica Piplica, Aida Kavazović, Emina Rešidbegović

Izvorni znanstveni članak
Primitljeno: 16. listopada 2006.

SAŽETAK

Tijekom 2000. godine, slučajnim uzorkovanjem potpunih krmnih smjesa za pastreve u ribogojilištima na području Bosne i Hercegovine prikupljen je i na kemijsku analizu dostavljen 31 uzorak i to: 16 uzoraka za mlađ i 15 uzoraka za rast i tov. Od ukupnog broja, 29 uzoraka vodilo je podrijetlo od inozemnih proizvođača. Kontrola deklariranog sastava izvršena je kemijskom analizom u laboratoriju Katedre za hranu i ishranu životinja Veterinarskog fakulteta Univerziteta u Sarajevu. Utvrđeno je da su krmne smjese za mlađ prosječno sadržavale: vlage 6,14%, bjelančevina 50,46%, masnoće 16,92%, vlaknine 1,18%, i pepela 8,87%. Krmne smjese za rast i tov pastreve prosječno su sadržavale: vlage 6,97%, bjelančevina 43,86%, masnoće 15,82%, vlaknine 2,25%, i pepela 7,43%. Prosječan sadržaj mineralnih elemenata u svim uzorcima iznosio je: kalcija 1,56%, fosfora 1,29%, magnezija 0,17%, natrija 0,51%, kalija 1,00%, željeza 247,45 mg/kg, mangana 53,79 mg/kg, bakra 10,39 mg/kg i cinka 147,17 mg/kg.

Rezultati pokazuju da je sadržaj bjelančevina u 37,5% uzoraka za mlađ i 40% uzoraka za rast i tov, a sadržaj masnoće u 81,2% uzoraka za mlađ i 38,5% uzoraka za rast i tov bio niži od deklariranih vrijednosti. Sadržaj vlaknine je u 81,2% uzoraka za mlađ i 53,3% uzoraka za rast i tov, a pepela u 37,5% uzoraka za mlađ i 20% uzoraka za rast i tov bio veći u odnosu na deklarirane vrijednosti.

U odnosu na preporuke (NRC, 1993), u analiziranim uzorcima nađeno je prosječno više kalcija za 56%, fosfora 115%, kalija 43% i čak 240% više magnezija. Prosječne vrijednosti mikroelemenata pokazuju da je bakra bilo oko 3,5 puta, željeza i mangana oko 4 puta, a cinka gotovo 5 puta više od preporučenog sadržaja u hrani za pastreve.

Obzirom da važećim Pravilnikom o kvalitetu stočne hrane u BiH nisu regulirani minimalni uvjeti kakvoće hrane za ribe i tolerantna odstupanja u deklariranom sastavu, ova i druga naša ispitivanja, te česti nesporazumi između inozemnih proizvođača i potrošača hrane vezani za kakvoću, nameću potrebu brzog rješavanja ove problematike permanentno prisutne u našim ribogojilištima, te izmjenu i dopunu propisa o kakvoći stočne hrane.

Ključne riječi: pastreve, potpune krmne smjese, kakvoća

Dr. sc. Fahira Alibegović-Zečić, vanredni profesor, mr. sc. Ćazim Crnkić, viši asistent, spec. Slavica Piplica, saradnik-specijalista, mr. sc. Aida Kavazović, saradnik-istraživač, Katedra za hranu i ishranu životinja. Dr. sc. Emina Rešidbegović, vanredni profesor, Zavod za peradarstvo, Veterinarski fakultet Univerziteta u Sarajevu, Zmaja od Bosne 90, 71000 Sarajevo, Bosna i Hercegovina. Tel/fax +38733650435; e-mail:fahiraaz@vfs.unsa.ba

UVOD

U aktualnom vremenu i dugoročnijem sagledavanju stanja u našoj stočarskoj proizvodnji, prirodni hidroresursi predstavljaju za razvoj ribarstva ekonomski opravdan proizvodni potencijal. U tehnološkom lancu proizvodnje kvalitetne jestive ribe, primarno odgovorni čimbenici su hrana i strategija hranidbe, a slijede ih kakvoća vode i druge prirodne okolnosti. Bosna i Hercegovina ne raspolaže bazom sirovina, a ni proizvodnim kapacitetima sa tehnološkom opremom za proizvodnju odgovarajuće riblje hrane. Postojeća ribogojilišta svoju proizvodnju baziraju na potpunim krmnim smjesama inozemnih proizvođača, što je iz navedenih razloga i opravdano. Važećim propisima u BiH (Anon, 1989) nisu regulirani uvjeti kakvoće ovakve hrane, kao ni odnosi između inozemnih proizvođača i korisnika hrane.

Cilj ovog rada je bio ispitati kakvoću potpunih krmnih smjesa za pastrve korištenih u ribogojilištima Bosne i Hercegovine, te rezultate analize komparirati sa priloženim deklaracijama i aktualnim preporukama obzirom da su literaturni podaci iz ove problematike prilično oskudni.

MATERIJAL I METODE

Slučajnim uzorkovanjem potpunih krmnih smjesa za pastrve u ribogojilištima Bosne i Hercegovine prikupljen je i na analizu dostavljen 31 uzorak od čega 16 uzoraka za mlađ i 15 uzoraka za rast i tov. Od ukupnog broja, 29 uzoraka vodilo je podrijetlo od inozemnih proizvođača. Kontrola kakvoće izvršena je u laboratoriju Katedre za hranu i ishranu životinja Veterinarskog fakulteta Univerziteta u Sarajevu. Sadržaj sirovih hranjivih tvari određen je Weende postupkom (Ševković i sur., 1983). Sirove bjelančevine (N x 6,25) određene su na automatskom analizatoru Kjeltex Auto 1030 (Tecator, Švedska). Fosfor je analiziran kolorimetrijski, metodom po Woyu i Eggertza - Finkeneru (Lenkeit i Becker, 1949). Za analizu makro i mikroelementa uzorci su mineralizirani na temperaturi 550°C, a žareni ostatak otopljen je u 3M HCl. Finalna razrijeđenja za kalcij i magnezij sadržavala su 0,4% Sr iz klorida. Mjerenje koncentracija vršeno je plamenom atomskom apsorpcionom spektrofotometrijom (AAS Aanalyst 300, Perkin

Elmer Corp., Norwalk CT) (Anon, 1994). Energetska vrijednost je obračunata na temelju analitičkih podataka (BioMar, A/S).

Rezultati analize su statistički obrađeni u Microsoft Excel 2000 i izraženi u zrakosuhjoj tvari uzorka. Sirove hranjive tvari, te bruto energija (BE) i metabolička energija (ME) komparirani su sa deklariranim sastavom, a makro i mikroelementi sa NRC preporukama (NRC, 1993).

REZULTATI I RASPRAVA

U krmnim smjesama za mlađ prosječno je utvrđeno: vlage 6,14%, bjelančevina 50,46%, masnoće 16,92%, vlaknine 1,18%, pepela 8,87%, NET 16,39%, BE 21,65 MJ/kg i ME 17,46 MJ/kg. Najveće variranje je utvrđeno u sadržaju sirove vlaknine čiji se sadržaj kretao od 0,59% do 2,17%.

U krmnim smjesama za rast i tov prosječno je utvrđeno: vlage 6,97%, bjelančevina 43,86%, masnoće 15,82%, vlaknine 2,25%, pepela 7,43%, NET 23,67%, BE 21,04 MJ/kg i ME 16,96 MJ/kg. Značajna variranja su bila u pogledu sadržaja masnoće (S%=36,43) i vlaknine (S%=34,43).

Sadržaj sirove masnoće je u 81,2% uzoraka hrane za mlađ i 38,5% uzoraka hrane za rast i tov bio niži od navedenog na deklaraciji (tablica 2.). Varijaciona širina relativnog sadržaja masnoće kretala se od 79,50% do 114,40% za mlađ, a za rast i tov od 56,61% do 121,27% u odnosu na deklarirane vrijednosti (tablica 3.). U 50% uzoraka za mlađ i 30,8% uzoraka za rast i tov odstupanja su bila veća od dozvoljenih (Anon, 1998). Prosječno relativno odstupanje za masnoću bilo je 9,91% ispod deklariranog i 6,25% iznad deklariranog sadržaja masnoće (tablica 5.). Veći sadržaj u odnosu na deklarirani utvrđen je kod vlaknine u 81,2% uzoraka za mlađ i 53,3% uzoraka za rast i tov (tablica 2.). Varijaciona širina relativnog sadržaja vlaknine kretala se od 41,75% u hrani za rast i tov do 361,67% u hrani za mlađ, što predstavlja najveće odstupanje u sadržaju sirovih hranjivih tvari u ovom ispitivanju (tablica 3.). Prosječno relativno odstupanje za vlakninu je iznosilo 19,82% ispod deklariranog i 69,6% iznad deklariranog sadržaja vlaknine (tablica 5.).

Tablica 1. Sadržaj sirovih hranjivih tvari i energije u krmnim smjesama za pastre

Hranjive tvari (%)	Statistički parametar					
	n	x	S	S _x	S _%	min - max
Mlađ						
Vlaga	16	6,14	0,95	0,24	15,44	4,35 - 8,27
Bjelančevine	16	50,46	3,32	0,83	6,58	42,74 - 57,43
Masnoća	16	16,92	2,79	0,70	16,50	12,72 - 23,34
Vlaknina	16	1,18	0,51	0,13	42,91	0,59 - 2,17
NET	16	16,39	2,89	0,72	17,61	11,16 - 21,55
Pepeo	16	8,87	1,45	0,36	16,31	6,75 - 11,82
BE (MJ/kg)	16	21,65	0,65	0,16	3,02	20,62 - 22,95
ME (MJ/kg)	16	17,46	0,63	0,16	3,59	16,53 - 18,60
Rast i tov						
Vlaga	15	6,97	1,30	0,34	18,64	4,58 - 8,49
Bjelančevine	15	43,86	2,27	0,59	5,17	39,43 - 48,53
Masnoća	15	15,82	5,76	1,49	36,43	3,51 - 22,97
Vlaknina	15	2,25	0,78	0,20	34,43	1,34 - 3,96
NET	15	23,67	4,73	1,22	20,00	18,39 - 30,67
Pepeo	15	7,43	1,02	0,26	13,73	6,06 - 8,80
BE (MJ/kg)	15	21,04	1,44	0,37	6,83	18,36 - 23,05
ME (MJ/kg)	15	16,96	1,35	0,35	7,95	14,05 - 18,94

Tablica 2. Odstupanja sadržaja sirovih hranjivih tvari u krmnim smjesama za pastre u odnosu na deklarirane vrijednosti

Hranjive tvari	% uzoraka u odnosu na deklarirane vrijednosti			
	Mlađ		Rast i tov	
	Ispod	Iznad	Ispod	Iznad
Bjelančevine	37,5	62,5	40,0	60,0
Masnoća	81,2	18,8	38,5	61,5
Vlaknina	18,8	81,2	46,7	53,3
Pepeo	62,5	37,5	80,0	20,0

Tablica 3. Relativni sadržaj sirovih hranjivih tvari u krmnim smjesama za pastre u odnosu na deklarirane vrijednosti

Hranjive tvari	Analiza u odnosu na deklariranu vrijednost (= 100%)			
	Mlađ		Rast i tov	
	Min.	Max.	Min.	Max.
Bjelančevine	95,38	103,13	91,70	105,87
Masnoća	79,50	114,40	56,61	121,27
Vlaknina	81,11	361,67	41,75	248,00
Pepeo	67,50	141,28	69,33	113,24

Tablica 4. Nedozvoljena odstupanja utvrđena kemijskom analizom krmnih smjesa za pastrve u odnosu na deklarirane vrijednosti

Hranjive tvari	Potpune krmne smjese za pastrve			
	Mlađ		Rast i tov	
	n	Nedozvoljeno odstupanje (% uzoraka)	n	Nedozvoljeno odstupanje (% uzoraka)
Bjelančevine	16	6,3	15	13,3
Masnoća	16	50,0	13	30,8
Vlaknina	16	0,0	15	0,0
Pepeo	16	81,3	15	66,7

Tablica 5. Relativno prosječno odstupanje (%) sadržaja hranjivih tvari u odnosu na deklarirane vrijednosti

Hranjive tvari	Mlađ		Rast i tov		Sumarno odstupanje
	n	Odstupanje	n	Odstupanje	
Bjelančevine	10	+ 2,05	9	+ 1,92	+ 1,99
	6	- 2,41	6	- 2,98	- 2,70
Masnoća	3	+ 10,27	8	+ 4,74	+ 6,25
	13	- 8,49	5	- 13,59	- 9,91
Vlaknina	13	+ 85,43	8	+ 43,87	+ 69,60
	3	- 15,04	7	- 21,87	- 19,82
Pepeo	6	+ 19,93	3	+ 5,80	+ 15,22
	10	- 15,68	12	- 14,00	- 14,76

Sadržaj pepela je u 37,5% uzoraka hrane za mlađ i u 20% uzoraka za rast i tov bio iznad deklarativne vrijednosti (tablica 2.). Varijaciona širina relativnog sadržaja pepela kretala se od 67,5% do 141,28% u hrani za mlađ i od 69,33% do 113,24% u hrani za rast i tov (tablica 3.). Prosječno relativno odstupanje pepela iznosilo je 15,68% ispod deklariranog i 19,93% iznad deklariranog sadržaja za mlađ, a za rast i tov 5,8% iznad i 14% ispod deklarirane vrijednosti (tablica 5.). U odnosu na propise (Anon, 1998), u 81,3% uzoraka hrane za mlađ i 66,7% uzoraka hrane za rast i tov odstupanje sadržaja pepela bilo je veće od dozvoljenog (tablica 4.).

Od ukupno 31 uzorka, samo njih devet je na priloženim deklaracijama imalo navedene bruto i metaboličku energiju. Koeficijenti varijacije za ener-

giju (tablica 1.) su, uz one za bjelančevine, među najnižim uzimajući u obzir sve analitičke parametre u svim uzorcima. U devet uzoraka maksimalna relativna odstupanja kretala su se od 3,36% ispod deklarirane vrijednosti za bruto energiju u hrani za mlađ do 5,06% iznad deklarirane vrijednosti za metaboličku energiju u hrani za rast i tov.

Prosječna vrijednost makroelemenata iznosila je: kalcij 1,56%, fosfor 1,29%, magnezij 0,17%, natrij 0,51% i kalij 1,00%. Značajni koeficijenti varijacije utvrđeni su za kalcij i natrij (tablica 6.). Srednja vrijednost sadržaja natrija predstavlja 85% od preporuka za hranu za ribe (NRC, 1993). U odnosu na iste preporuke, u analiziranim uzorcima je nađeno prosječno više kalcija za 56%, fosfora 115%, kalija 43% i čak 240% više magnezija.

Tablica 6. Sadržaj makro i mikroelemenata u potpunim krmnim smjesama za pastre

Mineralne tvari	Statistički parametar					
	n	x	S	S _x	S%	min - max
Makroelementi (%)						
Kalcij	31	1,56	0,46	0,08	29,48	0,83 - 2,53
Fosfor	31	1,29	0,23	0,04	17,44	0,95 - 1,75
Magnezij	31	0,17	0,03	0,01	17,20	0,12 - 0,21
Natrij	31	0,51	0,21	0,04	40,09	0,28 - 1,07
Kalij	31	1,00	0,18	0,03	17,71	0,71 - 1,36
Mikroelementi (mg/kg)						
Željezo	30	247,45	85,42	15,60	34,52	102,50 - 411,30
Mangan	31	53,79	15,86	2,85	29,48	21,31 - 84,20
Bakar	31	10,39	2,40	0,43	23,06	5,52 - 15,46
Cink	31	147,17	41,34	7,43	28,09	56,00 - 236,00

Tablica 7. Rezultati analize u poređenju sa preporukama (NRC, 1993) u hrani za pastre

Mineralne tvari	Rezultati analize	Preporuke NRC	± razlika, % (NRC = 100%)
MAKROELEMENTI (%)			
Kalcij	1,56	1,00	156
Fosfor	1,29	0,60	215
Magnezij	0,17	0,05	340
Natrij	0,51	0,60	85
Kalij	1,00	0,70	143
MIKROELEMENTI (mg/kg)			
Željezo	247,45	60	412
Mangan	53,79	13	414
Bakar	10,39	3	346
Cink	147,17	30	491

Koeficijenti varijacije mikroelemenata su bili oko 30%. Prosječna vrijednost željeza iznosila je 247,45 mg/kg, mangana 53,79 mg/kg, bakra 10,39 mg/kg i cinka 147,17 mg/kg (tablica 6.). Bakra je u prosjeku bilo oko 3,5 puta više, željeza i mangana oko 4 puta, a cinka gotovo 5 puta više od sadržaja koje preporučuje NRC (1993) u hrani za pastre (tablica 7.). Niti u jednom analiziranom uzorku nije dokazan niži sadržaj mikroelemenata od preporučenog (NRC, 1993).

Sa aspekta higijenske ispravnosti, ukupan broj bakterija utvrđen je u pretraženim uzorcima krmnih smjesa za pastre u rasponu od 10 do 10⁵/g. Sulfitreducirajuće klostridije nađene su u 55% slučajeva u rasponu od 10 do 10³/g, a u 45% slučajeva nalaz je bio negativan. Najveći broj sulfitreducirajućih klostridija u jednom uzorku iznosio je 960/g. Salmonelle su bile negativne u svim pretraženim uzorcima. Spore plijesni su utvrđene u rasponu od 10 do 10⁵/g (tablica 8.).

Tablica 8. Broj bakterija i spora plijesni u hrani za ribe (n = 27)

	negativno	10 - 10 ²	10 ² - 10 ³	10 ³ - 10 ⁴	10 ⁴ - 10 ⁵
Ukupan broj bakterija (u 1 g)	-	15	4	5	3
Salmonele (u 50 g)	27	-	-	-	-
Sulfitreducirajuće klostridije (u 1 g)	12	11	4	-	-
Kvasci i plijesni (u 1 g)	-	22	1	3	1

U odnosu na Pravilnik o maksimalnim količinama štetnih materija i sastojaka u stočnoj hrani (Anon, 1990) svi pretraženi uzorci krmnih smjesa za pastreve su ispunjavali propisane kriterije kakvoće (članak 8. i članak 9.).

Odstupanja u odnosu na deklariranu vrijednost nameću potrebu permanentne kontrole kemijskog sastava krmnih smjesa za ribe, a sve u cilju postizanja zadovoljavajućih tehnoloških pokazatelja i rentabilnije proizvodnje u ribogojilištima.

ZAKLJUČCI

Rezultati kemijske analize pokazuju da je sadržaj bjelančevina u 37,5% uzoraka za mlađ i 40% uzoraka za rast i tov, sadržaj masnoće u 81,2% uzoraka za mlađ i 38,5% uzoraka za rast i tov bio niži od deklariranog. Sadržaj vlaknine je u 81,2% uzoraka za mlađ i 53,3% uzoraka za rast i tov, a sadržaj pepela u 37,5% uzoraka za mlađ i 20% uzoraka za rast i tov bio veći u odnosu na deklarirane vrijednosti.

U odnosu na NRC preporuke, u analiziranim uzorcima krmnih smjesa za pastreve nađeno je prosječno više kalcija za 56%, fosfora 115%, kalija 43% i čak 240% više magnezija. Prosječne vrijednosti mikroelemenata pokazuju da je bakra bilo oko 3,5 više, željeza i mangana oko 4 puta, a cinka gotovo 5 puta više od sadržaja koje preporučuje NRC u hrani za pastreve.

Rezultati istraživanja navode na zaključak da je neophodno odmah pristupiti izmjeni i dopuni važećeg Pravilnika o kvalitetu stočne hrane u BiH koje bi se odnosile na kakvoću hrane za ribe.

LITERATURA

1. Anon (1989): Pravilnik o kvalitetu stočne hrane. Sl.list SFRJ br.15/89 - Uredba RBiH 2/92.
2. Anon (1990): Pravilnik o maksimalnim količinama štetnih materija i sastojaka u stočnoj hrani. Sl.list SFRJ br. 2/90 - Uredba RBiH 2/92.
3. Anon (1994): Analytical Methods for Atomic Absorption Spectrometry. Perkin Elmer, Corp., Norwalk CT, U.S.A.
4. Anon (1998): Pravilnik o kakvoći stočne hrane. VI. Dopuštena odstupanja utvrđena kemijskom analizom, Narodne novine RH, Članak 75.
5. BioMar A/S: Katalog hrane za pastreve. Mylius Erichsensvej 35, DK-7330 Brande, Denemark.
6. Lenkeit, W., M. Becker (1949): Praktikum der Ernährungsphysiologie der Haustiere. Vandenhoech Ruprecht, Gotingen.
7. NRC (1993): Nutrient requirements of fish. National Academy Press, Washington DC, USA.
8. Ševković, N., I. Rajić, Ljiljana Basarić-Dinić (1983): Praktikum iz ishrane za studente veterinarske medicine. Univerzitet u Beogradu, Veterinarski fakultet, Beograd.